

OBSAH

PREDSLOV VII

ÚVOD XIII

PRVÁ HODINA POTKANA (00:00-01:00)
STARÝ ŠÓGUN PLÁNUJE SVOJ POSLEDNÝ BOJ 1

DRUHÁ HODINA POTKANA (01:00-02:00)
PIRÁTSKA LOĎ SA VRACIA Z CUDZINY 10

PRVÁ HODINA BYVOLA (02:00-03:00)
LEKÁR OŠETRUJE PACIENTKU 21

DRUHÁ HODINA BYVOLA (03:00-04:00)
PÚTNÍK OPÚŠŤA CHRÁM 30

PRVÁ HODINA TIGRA (04:00-05:00)
V HOSTINCI SA PODÁVAJÚ RAŇAJKY 38

DRUHÁ HODINA TIGRA (05:00 - 06:00)
ROENÍKOV SYN STRÁŽI PŠENIČNÉ POLE 47

PRVÁ HODINA ZAJACA (06:00- 07:00)
AINSKÝ LOVEC KONTROLUJE SVOJE PASCE 55

DRUHÁ HODINA ZAJACA (07:00-08:00)
ŽENA NESIE UHLIE NA TRH 64

PRVÁ HODINA DRAKA (08:00-09:00)
NÁČELNÍK PODÁVA ŽIADOSŤ 72

DRUHÁ HODINA DRAKA (09:00-10:00)
RYBÁR PREDSTAVUJE NOVÝ DRUH RYBY 81

PRVÁ HODINA HADA (10:00-11:00)
SAMURAJ IDE NAKUPOVAŤ 90

DRUHÁ HODINA HADA (11:00-12:00)
SOKOLIAR SA PRIPRAVUJE NA LOV 98

PRVÁ HODINA KOŇA (12:00-13:00)	
MLADÝ SAMURAJ SA UČÍ OBLIEHAŤ	106
DRUHÁ HODINA KOŇA (13:00-14:00)	
MEŠTAN SI DÁVA RÝCHLY OBED	114
PRVÁ HODINA OVCE (14:00-15:00)	
ČAJOVÝ MAJSTER VYKONÁVA OBRAD	123
DRUHÁ HODINA OVCE (15:00-16:00)	
V NAGASAKI SA ZAČÍNA PROCESIA PRI PRÍLEŽITOSTI SVIATKU BOŽIEHO TELA	132
PRVÁ HODINA OPICE (16:00-17:00)	
NA HRAD ÓSAKA PRICHÁDZA NOVÁ KONKUBÍNA	140
DRUHÁ HODINA OPICE (17:00-18:00)	
POCHOVÁVA SA TKÁČKA	150
PRVÁ HODINA KOHÚTA (18:00-19:00)	
POCESTNÝ PRICHÁDZA DO HOSTINCA	159
DRUHÁ HODINA KOHÚTA (19:00-20:00)	
ŠÉF ANGLICKEJ OBCHODNEJ STANICE SA ZÚČASTŇUJE NA BANKETE	167
PRVÁ HODINA PSA (20:00-21:00)	
JEZUITA SA RADÍ S OBCHODNÍKOM	178
DRUHÁ HODINA PSA (21:00-22:00)	
TANEČNÍČKA KABUKI VYSTUPUJE V KJÓTE	186
PRVÁ HODINA DIVIAKA (22:00-23:00)	
HORSKÝ ASKÉTA ZAČÍNA VÝSTUP NA HORU FUDŽI	194
DRUHÁ HODINA DIVIAKA (23:00-00:00)	
SLUHA ZABRAŇUJE ÚTOKU	206
ZDROJE OBRAZOVÉHO MATERIÁLU	215
POĎAKOVANIE	219
ZDROJE A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA	221

PREDSLOV

Významný nemecký historik 19. storočia Leopold von Ranke vyrastal na historických románoch sira Waltera Scotta, neskôr si však osvojil striktný empirizmus založený na historických prameňoch a dôkazoch. Trval na tom, že história má byť verným prerozprávaním minulosti *wie es eigentlich gewesen* – tak, ako sa skutočne udiala.

Táto kniha ponúka citlivo vyvážené prepojenie histórie a fikcie. Text vychádza z rôznorodých dokumentárnych a archeologických prameňov týkajúcich sa stravy, odevu, obydlí a mnohých ďalších aspektov života obyvateľstva japonských ostrovov na začiatku sedemnásteho storočia. Väčšina postáv, ktoré sa v knihe objavujú, je síce fiktívna, no prostredníctvom ich imaginárnych príbehov som sa pokúsil vykresliť presvedčivý ľudský obraz obdobia veľkých premien v dejinách Japonska.

JAPONSKÉ GEOGRAFICKÉ NÁZVY A MENÁ

Nasledujúce kapitoly sa odohrávajú na viacerých miestach japonského súostrovia – od ostrova Hokkaidó na severe krajiny cez Edo (dnešné Tokio) a Kjúšú až po ostrov Mijako na ďalekom juhu. Kultúrne a hospodárske pomery týchto oblastí sa od seba značne líšili, rovnako ako ich jazyky. Hoci všetci obyvatelia južne od Hokkaida hovorili jazykmi patriacimi do japonskej

jazykovej rodiny, rozdiely medzi nimi boli natoľko výrazné, že mali pre rôzne dialekty problém navzájom si porozumieť. Na severe krajiny, kam patrí ostrov Hokkaidó, južný Sachalin či Kurilské ostrovy, bol zaužívaný jazyk Ainu, ktorý nie je príbuzný s japončinou.

V tejto knihe dodržiavam tradičný spôsob písania japonských osobných mien – ako prvé je uvedené priezvisko, následne krstné meno. Až do polovice devätnásteho storočia väčšina Japoncov z nižšej vrstvy priezvisko nepoužívala, no z času na čas im ho prideliť za špeciálne zásluhy. Obyvatelia z vyšších vrstiev používali v priebehu svojho života niekoľko rôznych mien. Historici ich zvyknú označovať tým menom, pod ktorým je daná osoba najznámejšia, pričom častokrát ide o krstné meno. V tom čase ľudia používali rôzne mená v závislosti od spoločenských vzťahov či situácií.

Mená postáv v tejto knihe sa objavujú v rôznych podobách v závislosti od kontextu. Japonci, ktorí koncom šestnásteho a začiatkom sedemnásteho storočia konvertovali na kresťanstvo, prijali pri krste kresťanské mená v európskom štýle. Tento zvyk pretrváva medzi katolíckymi veriacimi v Japonsku dodnes.

JAPONSKÁ VÝSLOVNOSŤ

Moderná japončina má päť samohlások (a, i, u, e, o), ktorých výslovnosť nie je pre slovenského čitateľa nijako zložitá, pretože sa zhoduje s výslovnosťou v našom jazyku. Samohlásky sa vyslovujú rovnako bez ohľadu na ich umiestnenie v danom slove.

V japončine má každá slabika rovnakú dĺžku (dobu, móru) a na každej je rovnaký prízvuk. Napríklad v slove Hirošima sa dáva prízvuk na všetky slabiky rovnako – „Hi-ro-ši-ma, nie Hi-RO-ši-ma, či Hi-ro-ŠI-ma.“

Japonské samohlásky však môžu byť aj dlhé, čo znamená, že znejú rovnako, ale vyslovujú sa dvakrát dlhšie. Dlhé samohlásky, ktoré sa v slovenčine označujú dĺžňom (šógun), sa v japončine označujú tzv. makrónom (shōgun).

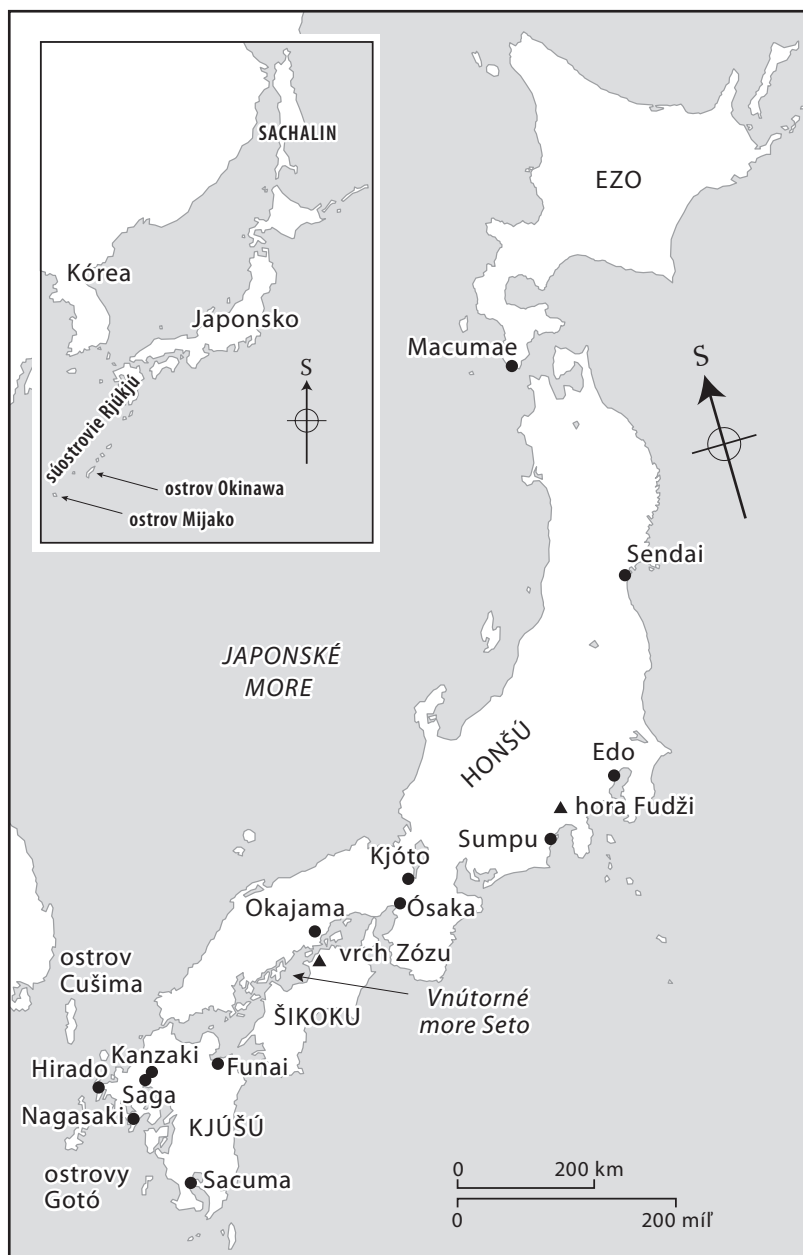
V roku 1614 bola japonská gramatika i výslovnosť trochu odlišná od tej dnešnej (pozri kapitolu s názvom *Jazyk v japonskom šógunáte*).

JAPONSKÝ SPÔSOB POČÍTANIA HODÍN

Táto kniha sa drží formátu série *24 hodín*, to znamená, že opisuje jeden deň, ktorý trvá dvadsaťštyri hodín a začína o polnoci. Každá kapitola predstavuje jednu hodinu, tak ako ju poznáme z dnešného západného sveta. V predmodernom Japonsku sa však používal odlišný systém počítania hodín, ktorý pochádzal z Číny (pozri knihu *24 hodín v starovekej Číne*).

Každý deň bol rozdelený na dvanásť dvojhodinových úsekov. Tieto úseky sa riadili čínskou nomenklatúrou, pričom začínali o polnoci Hodinou potkana a končili Hodinou diviaka.

V praxi to znamená, že japonský systém sa nie vždy zhodoval s tým západným, pretože dĺžka jednotlivých hodín závisela od ročného obdobia. Okrem toho tento systém nebol štandardizovaný, t. j. rôzne komunity a mestá si ho prispôbovali podľa vlastných potrieb. Čitateľom, ktorí majú záujem komplexnejšie porozumieť meraniu času v Japonsku za tokugawského šógunátu, odporúčam knihu Yulie Frumer *Tvorba času: Astronomické merania času v období tokugawského Japonska* (*Making Time: Astronomical Time Measurements in Tokugawa Japan*, University of Chicago Press, 2018).

Japonsko v roku 1614

VĽAVO: CELKOVÝ PREHĽAD VŠETKÝCH JAPONSKÝCH OSTROVOV

VYŠŠIE: DETAILNEJŠÍ POHĽAD NA OSTROV KJÚŠÚ

ÚVOD

Máj 1614. Japonsko sa po dlhých desaťročiach občianskych vojen a dvoch neúspešných inváziách do Kórey, ktoré napokon potlačila armáda čínskej dynastie Ming, dočkalo neistého mieru. Jedenásť rokov predtým získal významný vojvodca Tokugawa Iejasu od cisára titul šóguna a stal sa faktickým vládcom krajiny. V japončine je *šógun* skratkou pre výraz *sei-i-taishōgun*, čo v preklade znamená „veľký generál, ktorý si podmaňuje barbarov.“ Cisár tento titul po prvý raz udelil v ôsmom storočí.

Iejasu sa chcel držať ďalej od starobylej cisárskej metropoly, Kjóto, aj od mesta stredovekých šógunov, Kamakura, a preto založil nové sídlo vlády v meste Edo (dnešné Tokio). Dovtedy by sme v tomto meste, nachádzajúcom sa na pobreží najväčšej nížiny v Japonsku, Kantó, nenašli viac než niekoľko farmárskych a rybárskych osád. Od roku 1457 bol síce súčasťou mesta aj hrad, no v čase Iejasovho príchodu z neho zostali už iba ruiny.

Iejasu dal však vybudovať nové, ešte väčšie sídlo a mesto okolo neho sa začalo rýchlo rozrastať. Bolo to najmä preto, lebo provinční páni (miestni vládcovia) mali povinnosť tráviť v meste každý druhý rok, a keď ho opustili, museli v ňom zanechať svoje rodiny ako rukojemníkov. To zabezpečovalo lojalitu pánov voči šógunovi, pretože ak by sa niekto pokúsil vzbúriť, jeho rodina

bola v moci šóguna. Už na konci sedemnásteho storočia malo Edo milión obyvateľov a stalo sa najväčším mestom na svete.

Po dvoch rokoch vládnutia sa Iejasu vzdal titulu šóguna v prospech svojho syna Hidetada a uchýlil sa do svojho obľúbeného hradu v Sumpu (dnešné mesto Šizuoka), ležiaceho neceleých stopäťdesiat kilometrov od mesta Edo. Napriek svojmu odchodu mal Iejasu až do svojej smrti v roku 1616 dôležité slovo v politike tokugawského šógunátu. Veľmi dobre si uvedomoval blížiace sa hrozby, ktoré mohli zničiť jeho dedičstvo. Prvou z nich boli európski misionári a obchodníci, ktorí do Japonska dorazili v 40. rokoch 16. storočia a zdalo sa, že získavajú čoraz väčší vplyv. Keďže prichádzali cez Indiu, Japonci ich nazývali *nambandžin*, čiže „južní barbari“. Misionári využili nepokoje počas obdobia bojujúcich štátov (obdobie občianskych vojen a politických prevratov trvajúce približne od polovice pätnásteho storočia do roku 1600) a získali azda až 300 000 konvertitov. Keďže sa krajinu konečne podarilo zjednotiť, predstava, že japonský kresťan by mohol slúžiť dvom či dokonca trom pánom – šógunovi, Bohu a možno aj pápežovi –, pôsobila rozvratne. Druhú hrozbu predstavoval Tojotomi Hidejori, syn vojvodu Tojotomiho Hidejošiho, niekdajšieho ochrancu Iejasua. Historici stále diskutujú o tom, do akej miery boli spomínané hrozby reálne a či skutočne ohrozovali Iejasovu moc. Je však známe, že Iejasu svoj úspech dosiahol vďaka nemilosrdnej politike, a tak sa neštítal použiť ju znovu.

V januári 1614 vydal nariadenie zakazujúce kresťanskú vieru a dal vyhnáť všetkých európskych misionárov z rehole jezuitov i z mendikantských (žobravých) reholí. Obsahom tejto knihy je napäté obdobie po vydaní tohto nariadenia, než sa prejavili jeho násilné dôsledky. V zime toho istého roku tokugawský režim začal svoj prvý útok na Tojotomiho základňu – hrad Ósaka. Niekoľko kapitol tejto knihy je venovaných komplexným prípravám na túto obrovskú operáciu, ktorá bola zavŕšená v roku 1615.

Do roku 1614 sa dve spomínané hrozby začali v Iejasovej mysli prepájať. Hoci Tojotomi Hidejori nebol kresťanom, začal

príťahovať veľký počet *róninov*. Títo „muži vln“ boli samurajovia, ktorí stratili svojich pánov, pričom v niektorých prípadoch to bolo v dôsledku zákazu kresťanstva. Z dlhodobejšieho historického hľadiska šlo tiež o obdobie, keď sa tokugawský režim pokúsil nahradiť moc medzinárodných námorných obchodných sietí spoločnosťou pevne založenou na poľnohospodárstve, najmä na pestovaní ryže a vlastníctve pôdy. Dôvodom bolo aj to, že tieto obchodné siete bývali z času na čas prepojené s kresťanstvom a novými školami budhizmu.

Toto nebolo po prvý raz, čo bola kresťanská viera v Japonsku ohrozená. V roku 1587 dobyl Tojotomi Hidejoši ostrov Kjúšú, a to najmä vďaka obrovskej armáde, ktorá mala podľa odhadov asi štvrtť milióna príslušníkov. Obsadili Nagasaki a zničili jeho kamenné opevnenie. Všetci misionári boli prinútení do dvadsiatich dní opustiť Japonsko, v dôsledku čoho mnohí obyvatelia v obave z najhoršieho utiekli do hôr. Hoci Hidejoši nariadil zničiť všetky kostoly v Nagasaki, hlavný jezuitský kostol bol zbúraný až v roku 1592. Už nasledujúci rok však povolil jeho opätovnú výstavbu. V roku 1597, rok pred svojou smrťou, dal Hidejoši v Nagasaki ukrižovať dvadsaťšesť japonských a iberských kresťanov.

Tieto udalosti ilustrujú veľmi zložitý vzťahy medzi Európanmi a japonskými vládcami v tomto období. Japonci chceli s Európanmi obchodovať, no vojenský vodcovia, ktorí sa snažili rozširovať svoje územia, sa obávali moci Iberov – politickej i náboženskej. Španielsky jezuita Pedro Gómez pekne vystihol situáciu, keď napísal: „Pán Boh považoval za príhodné vštepiť do [Hidejošiho] srdca presvedčenie, že bez našej prítomnosti nemôže existovať obchod medzi Japonskom a Portugalskom, čím mu zviazal ruky a zabránil mu, aby nás všetkých vyhnať.“ Inak povedané, príliš veľký tlak na misionárov by mohol ohroziť obchod, o ktorý mali Japonci záujem. Až príchod protestantských Angličanov a Holanďanov umožnil Tokugawovi Iejasuovi pokračovať v obchodovaní a zároveň vyhnáť katolíckych misionárov. Na základe týchto okolností historici tvrdia, že reakcia

japonských autorít na kresťanstvo zohrala až mimoriadne významnú úlohu pri formovaní štátnej ideológie tokugawského Japonska.

Dej tejto knihy sa odohráva iba počas jedného dňa v roku v období novovekého Japonska a čitateľ by jej obsah nemal chápať ako verný obraz celej tokugawskej éry (1603-1868). Táto kniha predstavuje udalosti nielen z pohľadu Japoncov, ale aj dvoch Európanov a jedného Afričana, ktorí v tom čase žili v krajine. Historici čelia náročnej výzve, a to nájsť medzi spomínanými pohľadmi rovnováhu. Na jednej strane by nemali preháňať význam cudzincov, na strane druhej by však nemali podceňovať ďalekosiahle dôsledky ich pôsobenia na krajinu, ktorá v tom čase stále prechádzala zásadnými zmenami. Bolo to po prvýkrát, čo sa Japonsko stalo aktívnou súčasťou globálneho sveta a medzinárodných kontaktov. Preto nemožno krajinu vnímať izolovane, ako to s obľubou robievali niektorí japonskí autori. Stretnutia rôznych kultúr v tomto období fascinovali Jamesa Clavella a stali sa inšpiráciou pre jeho román *Šógun* z roku 1975, hoci v mnohých ohľadoch sú skutočné dejiny ešte fascinujúcejšie než fikcia.

Mnohé doplňujúce informácie v tejto knihe čerpajú z európskych prameňov, keďže tieto svedectvá majú v danom kontexte viacero výhod. Nájdeme v nich zmienky o jedle a iných každodenných činnostiach, ktoré boli pre japonských autorov zvyčajne príliš samozrejmé na to, aby ich zaznamenávali. Zároveň poskytujú množstvo dramatických detailov a „miestneho koloritu“, ktoré sa z japonských prameňov často získavajú ťažšie.

Samozrejme, že tieto európske zdroje majú prevažne charakter „verejných záznamov“, určených na oficiálne účely. Denník anglického obchodníka Richarda Cocksa bol napísaný s cieľom vysvetliť jeho konanie Anglickej východoindickej spoločnosti, pre ktorú pracoval. V jezuitských prameňoch sa tiež nepríjemné udalosti zľahčovali alebo vynechávali, aby nepoškodili obraz rehole a katolíckej cirkvi.